

POLITYKA PAŃSTWA POLSKIEGO W STOSUNKU DO MNIEJSZOŚCI LITEWSKIEJ W LATACH 1920-1939. WYBRANE ASPEKTY

Wojciech Śleszyński

ABSTRACT

The article is devoted to the research on the policy of the Polish government with a Lithuanian minority between 1920 and 1939. Polish authorities paid much less attention to the problem of the Lithuanian minority in comparison with those of Ukrainians or Germans at that time. Similarly, in the north-eastern territories of the Second Polish Republic, it was a Byelorussian minority, not Lithuanians that posed troubles to the government. Throughout the interwar period the authorities hoped for diplomatic relations with Lithuania. Therefore, the problem of the minority was treated as a foreign affair not as an interior problem.

KEY WORDS: Polish government, Lithuanian minority, Poland and Lithuania in 1920-1939, Province of Vilnius, social policy.

ANOTACIJA

Straipsnyje pateikiami nauji istorinių tyrimų rezultatai apie Lenkijos vyriausybės politikos raidą lietuvių tautinės mažumos klausimu 1920–1939 m. Lenkijos valdininkija lietuvių tautinės mažumos reikalams tuo metu skyrė gerokai mažiau dėmesio negu (palyginti) ukrainiečių ar vokiečių socialiniams klausimams. Ano meto Lenkijos Respublikos šiaurinėje dalyje gyveno ir baltarusių tautinės mažumos, kurios (skirtingai negu lietuviai) nesudarė problemų Lenkijos valdžiai. Tarpukariu Lenkijos valdžia tikėjosi plėtoti normalius santykius su Lietuva. Dėl šių priežasčių tautinių mažumų reikalai buvo traktuojami ne kaip šalies vidaus, o kaip užsienio politikos problemos.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Lenkijos vyriausybė, lietuvių tautinė mažuma, Lenkija ir Lietuva 1920–1939 m., Vilniaus kraštas, socialinė politika.

*Dr. Wojciech Śleszyński, University of Białystok
Faculty of History and Sociology, Institute of History
Uniwersytecki square 1, PL 15-420 Białystok, Poland
E-mail: wsleszynski@poczta.onet.pl*

Problem społeczności litewskiej zamieszkującej w granicach II Rzeczypospolitej doczekał się pełnego opracowania (Makowski 1986). W niniejszym tekście zatem autor pragnie skupić się jedynie na wybranych aspektach dotyczących działalności polskich organów państwa w stosunku do mniejszości litewskiej.

Zakończenie działań zbrojnych (jesienią 1920 r.) pomiędzy Rzeczypospolitą Polską a Republiką Litewską nie oznaczało normalizacji stosunków pomiędzy oboma państwami. Głównym czynnikiem jaki zaogniał sytuację była nierozwiązana sprawa przynależności państwowej Wilna i Wileńszczyzny. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski do końca pragnąc ratował koncepcję federacji polsko-litewskiej, np. wbrew namowom gen. Tadeusza Rozwadowskiego zalecającego najechanie zbrojne Litwy, zdecydował się na podjęcie gry, polegającej na utworzeniu Litwy Środkowej (Giertych 1938:17; Łossowski 1996:150). Wilno miało być kartą przetargową w rozmowach pokojowych pomiędzy Polska a Litwą¹. Akcja gen. Lucjana Żeligowskiego (8 października 1920 r.) była rozpaczliwą próbą ratowania koncepcji federacyjnej (Łossowski 1985:194;

---

¹ Piłsudski zakładał, że Republika Litewska nie będzie mogła funkcjonować bez Wilna i zostanie zmuszona do szukania z państwem polskim jakiejś płaszczyzny kompromisu. Litwa Środkowa miała być pomostem, swoistą platformą umożliwiającą porozumienie się Kowna z Warszawą.

Londyn...)². W miarę liberalna polityka zmierzająca do pozyskania mniejszości narodowych zamieszkujących obszary Litwy Środkowej znalazła swoje odbicie m. in. w stosunkowo dużej swobodzie w rozwoju niepolskiego szkolnictwa (Mauersberg 1968:105-106), np. w 1922 r. na terenie Litwy Środkowej funkcjonowało 178 białoruskich szkół początkowych i 92 litewskie (Mauersberg 1968:105-103; Makowski 1986:177).

W rzeczywistości jednak ze strony litewskiej działania wojsk Żeligowskiego odebrane zostały jednoznacznie jako agresja ostatecznie kładąca kres wszelkim pomysłom budowania związku polsko-litewskiego. W wyniku braku możliwości porozumienia się ze stroną litewską władze polskie zdecydowały się na formalną inkorporację Litwy Środkowej do Rzeczypospolitej Polskiej. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej z 24 marca 1922 r. zatwierdzająca akt włączenia Ziemi Wileńskiej do Rzeczypospolitej kończyła okres samodzielnego istnienia Litwy Środkowej (Encyklopedia prawa... 1929:10).

Całkowita klęska koncepcji federalistycznej i włączenie Wileńszczyzny w skład państwa polskiego powodowały, iż obszary te zostały objęte ogólnymi wytycznymi polityki rządu, realizowanymi już od 1921 r. na pozostałych obszarach ziem północno-wschodnich. Przyjęte założenia, mówiące o możliwie szybkiej asymilacji społeczności mniejszościowych, zakładały likwidację szkolnictwa niepolskiego (Gazeta Administracji... :6 V 1922 r., 14 V 1922 r., 20 V 1922 r.). Placówki zamykano pod różnymi formalnymi pretekstami (niskiego poziomu nauczania, zbyt małej liczby uczniów). W marcu 1923 r. liczba publicznych litewskich szkół powszechnych spadła do 44 (Srokowski 1924:15).

Pomiędzy oboma krajami panował stan nieformalnej wojny. Znalazło to swoje odbicie także w stosunku państwa polskiego do mniejszości litewskiej³. Władze polskie licząc zwłaszcza w pierwszej połowie lat dwudziestych na ułożenie stosunków dyplomatycznych z Republiką Litewską, kwestię mniejszości litewskiej w Polsce rozpatrywały nie tyle w kategoriach zagadnienia wewnętrznego, ile raczej polityki zagranicznej.

Najistotniejszym problemem pierwszej połowy lat dwudziestych, z jakim przyszło zmierzyć się władzom państwowym na północno-wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej była destabilizacja pogranicza polsko-litewskiego prowadzona przez partyzantów litewskich i białoruskich (zob. Śleszyński 2005). Nieustabilizowana sytuacja graniczna stwarzała nadzieję na korektę przebiegu linii i przyłączenie do państwa litewskiego Wilna i Wileńszczyzny. Podtrzymywanie stanu napięcia i niepewności w pasie neutralnym jak i na obszarach bezpośrednio przyległych do niego miało być potwierdzeniem braku akceptacji wśród miejscowej ludności istniejących rozwiązań politycznych. Do szczególnie niebezpiecznych należał 1922 roku i początek 1923 roku, gdzie wybuch nowego konfliktu polsko-litewskiego był realny. Władze litewskie w przygotowaniu się do ewentualnych działań zbrojnych zabiegały o wsparcie środowisk białoruskich również niezadowolonych z zaszłych rozwiązań politycznych (emigracyjny rząd Łastowskiego). Podejmowane przez partyzantów białoruskich działania na Białostoczczyźnie i Grodzieńszczyźnie wspierane były przez litewskie oddziały dywersyjne destabilizujące sytuację na pograniczu.

Wśród społeczności litewskiej żyjącej po polskiej stronie linii demarkacyjnej prowadzono wzmoczoną antypolską akcję propagandową (Szybieka 2002:281). Rozbudzała ona i tak silną

² Sam Żeligowski we wspomnieniach podkreślał, iż zajął Wilno w 1920 r. nie jako Polak-generał a jako Litwin-generał.

³ Społeczność litewska w Polsce, według szacunków Jerzego Tomaszewskiego licząca około 100.000 osób (Zob. Tomaszewski 1985:153).

istniejącą w środowisku litewskim niechęć do państwa polskiego. Cześć chłopów czy to białoruskich czy litewskich deklarowała chęć wstąpienia do oddziałów partyzanckich⁴. Brak zaufania do Rzeczypospolitej widoczny był również wśród młodzieży litewskiej decydującej się na emigrację do państwa litewskiego, m. in. w celu zasilenia powstającego tam antypolskiego ruchu oporu. Proces ten był szczególnie silny w okresie działań oddziałów dywersyjnych (1921-1923) natomiast osłab w kolejnych latach. Największa grupa młodzieży decydującą się na opuszczenie Polski pochodziło z powiatu święciańskiego.

Tabela. Liczba młodzieży litewskiej w wieku 17-22 lat zbiegłej do Litwy w latach 1921-1928

Rok	Zbiegli ogółem z kraju	Zbiegli z terenu pow. święciańskiego
1921	38	33
1922	33	30
1923	25	24
1924	10	9
1925	10	10
1926	8	5
1927	16	9
1928	4	3
Razem	144	123

Źródło: Wilno, Litewskie Centralne Archiwum Państwa, sygn. f. 51, op. 17, b. 53, k. 136.

Stopniowy zanik działań dywersyjnych nastąpił po 15 marca 1923 roku, gdy to Rada Ambasadorów nie zważając na protesty litewskie uznała dotychczasową linię demarkacyjną za faktyczną granicę polsko-litewską. Państwo litewskiego znacznie słabsze militarne od polskiego bez wsparcia wspólnoty międzynarodowej nie mogło liczyć na sukces w starciu zbrojnych. Umacniające się cywilne instytucje bezpieczeństwa państwa polskiego dodatkowo w 1924 roku wsparte wojskowymi oddziałami asystencyjnymi dowodzeni przez gen. Edwarda Rydza-Śmigłego wydatnie przyczyniły się do ustabilizowania sytuacji na pograniczu.

Strona litewska zmuszona została do zmiany taktyki. W 1924 roku w dalszym ciągu organizowano po stronie litewskiej grupy powstańcze, jednak ich jedynym celem było wywoływanie zatargów i incydentów zbrojnych bez nadziei na wybuch wojny. W marcu 1924 roku gen. Juliusz Malczewski dowódca Okręgu Korpusu Nr III w celu uspokojenia sytuacji na pograniczu zalecał:

(...) zachowanie spokojnej ostrożności, spokoju i taktu przez nasze władze administracyjne i organy graniczne, aby nie dać się sprowokować, nie robić paniki wśród ludności przygranicznej, oraz niepotrzebnych alarmów do władz przełożonych⁵.

⁴ Warszawa, Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Ministerstwo Spraw Zagranicznych (dalej: MSZ), sygn. 12348, k. 34-36.

⁵ Warszawa, Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), sygn. 303.4.2691. Akcja dywersyjna Litwinów, 24 III 1924 r.

Nadmierna nerwowość w poczynaniach władz administracyjnych, oceniał generał, utwierdzała okoliczną społeczność litewską, iż zagrożenie ataku ze strony polskiej było realne a co za tym idzie także tworzenie i uzbrajanie oddziałów partyzanckich wskazane⁶.

Władze litewskie, nie decydując się na rozwiązanie siłowe, w dalszym ciągu pragnęły podtrzymywać wśród swoich obywateli stan niepewności i poczucie zagrożenia ze strony polskiej. Zapowiadano walkę o wyzwolenie Wilna⁷. 16 lutego 1925 r., na obszarze Litwy, odbyło się głosowanie (w miastach powiatowych) za przyłączeniem Wilna do Litwy. Stan napięcia w stosunkach polsko-litewskich widoczny był również w relacjach między osobami narodowości polskiej i litewskiej⁸. Do bójek, sąsiedzkich waśni, dochodziło po obu stronach granicy. Obawiając się eskalacji konfliktów przygranicznych, władze polskie śledziły rozwój i działalność na Litwie Związku Szaulisów, Komitetu Obrony Ziem Okupowanych, Związku Wyzwolenia Wilna oraz ich wpływy na obszarach Rzeczypospolitej⁹.

Organizacją pretendującą do reprezentacji wszystkich środowisk litewskich w Polsce był Tymczasowy Komitet Litwinów Wileńskich, powstały w kwietniu 1919 r., w pierwszym okresie kształtowania się administracji polskiej. Od początku opowiadał się za przyłączeniem Wilna i Wileńszczyzny do Litwy. Komitet koordynował działania innych organizacji litewskich. Rozpatrywał skargi i udzielał porad prawnych. Obywatelom polskim udającym się na Litwę wystawiał przepustki stwierdzające, iż nie działali oni na szkodę Litwy (nie byli członkami POW i nie uczestniczyli w akcji gen. Lucjana Żeligowskiego) (Makowski 1986:90-95). Jako naczelną reprezentacją Litwinów w Polsce, Komitet organizował centralne obchody świąt narodowych. Tymczasowy Komitet Litwinów brał udział w wymianie więźniów politycznych. Pełnienie nieformalnej roli przedstawicielstwa państwa litewskiego w Polsce było jedną z przyczyn tolerowania działalności Tymczasowego Komitetu Litwinów w Wilnie (Chałupczak, Browarek 1998: 205). W ocenie władz polskich Tymczasowy Komitet Litewski był

(...) niczem innym, jak tylko posłuszną ekspozyturą rządu kowieńskiego¹⁰.

Cechą charakterystyczną politycznego życia litewskiego w Polsce był brak partii politycznych sensu stricto. W dużej mierze było to wynikiem niechęci środowisk litewskich do państwa polskiego, potęgowanej jeszcze przez permanentny konflikt państwowy. Stosowana w propagandzie litewskiej retoryka najazdu i okupacji Wileńszczyzny była czynnikiem dominującym, spychającym na drugi plan różnice ideologiczne poszczególnych narodowych ugrupowań litewskich. Swoistą rolę partii politycznych pełniły stowarzyszenia kulturalno-oświatowe. Na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych w Polsce funkcjonowały: Towarzystwo Oświatowe „Rytas” (Poranek), Litewskie Towarzystwo im. św. Kazimierza, Litewskie Stowarzyszenie Pomocy Sanitarnej w Wilnie, Litewskie Towarzystwo Naukowe, Litewskie Towarzystwo Trzeźwości, Związek Nauczycieli Litewskich, Litewskie Towarzystwo Rolnicze, Litewskie Towar-

⁶ Warszawa, CAW, sygn. 303.4.2691. Akcja dywersyjna Litwinów, 24 III 1924 r.

⁷ Warszawa, CAW, sygn. 303.4.2691. Raport sytuacyjny 26 VII-15 VIII 1924 r.; Białystok, Archiwum Państwowe, Prokurator Sądu Okręgowego w Białymstoku, sygn. 2, k. 101.

⁸ Grodno, Państwowe Archiwum Obwodu Grodzieńskiego (dalej: PAOG), sygn. f. 200, o. 1, d. 17, k. 411.

⁹ Grodno, PAOG, sygn. f. 44, o. 1, d. 20, k. 42; Grodno, PAOG, sygn. f. 200, o. 1, d. 17, k. 524. Główny Komitet Obrony Ziem Okupowanych, Sekcja Zagraniczna, XI 1926 r.; Buchowski 2005:99.

¹⁰ Warszawa, AAN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, sygn. 1073, k. 26-27.

zystwo Sług Katolickich św. Zyty¹¹. Działalność wszystkich wyżej wymienionych organizacji pozostawała w polu zainteresowań służb bezpieczeństwa. Największą uwagę jednak zwracano na stowarzyszenia prowadzące aktywną działalność oświatową ukierunkowaną na rozbudzenie i podtrzymywanie świadomości narodowej – istniejące od 1913 r. Litewskie Towarzystwo Oświatowe „Rytas” oraz powstałe w 1925 r. Litewskie Towarzystwo im. św. Kazimierza.

Władze uznały, że za wrogie ustosunkowanie się społeczności litewskiej do państwa polskiego w znacznym stopniu odpowiadają będące „na żoździe Kowna” organizacje społeczne, które rozbudzają niepożądane nastroje (Gaigalaitė 1995:55)¹². Dlatego też stopniowe ograniczanie roli i zasięgu oddziaływania stowarzyszeń kulturalno-oświatowych władze administracyjne od końca lat dwudziestych uznawały za priorytet w działaniach podejmowanych w stosunku do mniejszości.

Stosunkowo krótki okres względniej liberalizacji polityki państwa w stosunku do mniejszości narodowych, jaki miał miejsce po przewrocie majowym 1926 r. (przejściowo nastąpił wzrost liczby powszechnych szkół litewskich z 7 w 1926 r. do 23 w 1927 r.) (Makowski 1986:167), zakończył już się pod koniec lat dwudziestych. Likwidacja odrębnego szkolnictwa narodowego dotknęła również szkoły litewskie (w 1939 r. szkół litewskich zostały 2) (Gomółka 1992:105; Makowski 1986:179)¹³. Warto ponadto zaznaczyć, iż stosunek do problemu litewskiego, obok zmian zachodzących w polityce władz sanacyjnych, był w dalszym ciągu pochodną stosunków politycznych między obydwojma państwami. Edukacja litewska w Rzeczypospolitej była traktowana jako karta przetargowa, wymuszająca na stronie litewskiej odpowiednie postępowanie w stosunku do mniejszości polskiej na Litwie. Władze polskie dobrze wiedziały, że Litwie, choćby ze względu na pretensje terytorialne w stosunku do Wilna i Wileńszczyzny, zależy na podtrzymywaniu świadomości narodowej Litwinów mieszkających w Polsce. Pogarszające się od 1927 r. stosunki na linii Warszawa-Kowno znalazły swoje odbicie także w zmianie sieci szkolnictwa litewskiego w Rzeczypospolitej. Władze państwowe dążyły przede wszystkim do likwidacji wymykających się spod kontroli inspektorów oświatowych szkół prywatnych¹⁴. Podobnie jak to było w przypadku szkolnictwa białoruskiego, korzystano z pretekstów formalnych, (np. złe warunki lokalowe), by zamykać kolejne placówki¹⁵. Ponadto zarzucano nauczycielom litewskim, że ignorując prawo polskie nauczają według programów przygotowanych przez litewskie ministerstwo oświaty¹⁶. Uczniowie z rozwiązanych szkół zasilić mieli placówki państwowe. Obok środków represyjnych na terenach mieszanych ludnościowo, stosowano również zachęty. Szkoły państwowe funkcjonujące na obszarach zamieszkałych przez Litwinów, nawet kosztem placówek z innych rejonów województwa, miały być bardzo dobrze wyposażone w

¹¹ Warszawa, AAN, MSZ, sygn. 2270, k. 103; Makowski 1986:61. Na marginesie litewskiego życia politycznego funkcjonował nielegalny ruch komunistyczny. Większą uwagę Komitet Centralny KPZB zwrócił na ludność litewską dopiero w 1928 r. W grudniu 1930 r. przy Komitecie okręgowym KPZB w Wilnie powstało Biuro Litewskie. Biuro Litewskie było wzorowane na istniejącym już w ramach KPZB Biurze Żydowskim.

¹² AAN, MSZ, sygn. 11491, k. 162.

¹³ Na obszarach mieszanych narodowościowo język mniejszości jako przedmiot nauczania wprowadzano jedynie w szkołach polskich.

¹⁴ Mniejszościowe szkoły prywatne zakładano na tych samych prawach, co szkoły z polskim językiem nauczania. Teoretycznie prawo to gwarantował mniejszościom podpisany przez Polskę 28 czerwca 1919 r., tzw. Mały Traktat Wersalski, dotyczący ochrony praw mniejszości narodowych, religijnych i etnicznych.

¹⁵ Warszawa, AAN, MSZ, sygn. 1769, k. 145.

¹⁶ Warszawa, AAN, MSZ, sygn. 1769, k. 145. W odpowiedzi na likwidację szkół prywatnych, chcąc ratować swój stan posiadania, Towarzystwo "Rytas" zaczęło rozwijać system bibliotek-czytelni.

pomoce dydaktyczne. W pierwszej kolejności mieli być w nich zatrudnieni absolwenci Seminariów Nauczycielskich w Święcianach i Wilnie, dobrze znający język litewski. Władze ze swej strony zobowiązywały się do dofinansowania imprez pozaszkolnych¹⁷. Wszystko to miało na celu podniesienie atrakcyjności szkół państwowych z mieszanym językiem wykładowym (polskim i litewskim) lub placówek, w których język litewski wykładano jako przedmiot. Zakładano, iż jedynie w szkołach państwowych uczeń mógł otrzymywać wychowanie zgodne z oczekiwaniami władz państwowych. Propagowane na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych wychowanie państwowe, zwłaszcza na ziemiach kresowych było uważane za najlepszy środek do zespolenia w przyszłości całego społeczeństwa wokół idei budowy wielkiej Polski.

Zdecydowana akcja ograniczania wpływów, a w konsekwencji likwidacji legalnych litewskich stowarzyszeń przybrała na sile w latach 1935-1938. Po śmierci Józefa Piłsudskiego, minister spraw zagranicznych Józef Beck postanowił za pomocą ostrzejszych środków wymusić na Litwinach nawiązanie stosunków dyplomatycznych z Polską. Ważną rolę w tej akcji odegrać miał nacisk na mniejszość litewską w Polsce. Realizatorem nowych planów rządu był wojewoda wileński Ludwik Bociński, któremu podlegał "całokształt spraw litewskich" nie tylko w województwie wileńskim, lecz także w nowogrodzkim i białostockim. W lutym 1936 r., na posiedzeniu Rady Ministrów, zapadła decyzja o stopniowej likwidacji wszystkich organizacji litewskich kontestujących przynależność Wilna i Wileńszczyzny do Polski oraz sprzeciwiających się zarządzeniom władz polskich. Większy nacisk miał być też położony na agitację propaństwową (narodowościowa uznana została za nierealną do propagowania wśród Litwinów) (Petrauskienė 1992:72-94; Makowski 1986:272, 278; Łossowski 1985:274).

Dnia 3 grudnia 1936 r. zakazano działania Towarzystwu im. św. Kazimierza w pasie nadgranicznym, a 31 grudnia 1937 r. decyzją starosty grodzkiego w Wilnie ostatecznie zamknięto Towarzystwo (Makowski 1986:142-143)¹⁸. Podobny los spotkał również inne litewskie organizacje. W 1937 roku rozwiązano Związek Nauczycieli Litewskich, a w 1938 r. Towarzystwo „Rytas” oraz Litewskie Towarzystwo Naukowe (Makowski 1986:142-129; Chałupczak, Browarek 1998:207).

Proces likwidacji objął też Tymczasowy Komitet Litewski. W 1935 r. wojewoda Ludwik Bociński zalecił wprowadzenie zmian w statucie i wykreślenie wyrazu „Tymczasowy”, co zagrażało integralności Rzeczypospolitej. Było to jedynie pretekstem, gdyż po dokonaniu zmiany „Tymczasowego” na „Narodowy” i przy podjęciu próby zalegalizowania zmienionego statutu, decyzją starosty grodzkiego w Wilnie Komitet rozwiązano. Postanowienia starosty podtrzymał w lutym 1937 r. wojewoda Bociński. Do końca II Rzeczypospolitej Komitet działał nielegalnie, starając się w dalszym ciągu koordynować litewskie życie narodowe. Efektywność jego działań została skutecznie ograniczona (Makowski 1986:104-106; Chałupczak, Browarek 1998:205).

Nieznaczna zmiana w polityce państwa nastąpiła w drugiej połowie 1938 roku (po nawiązaniu stosunków dyplomatycznych), gdy to strona polska rozważała możliwość udzielenia pewnych koncesji na rzecz Litwinów w Polsce (podjęto nawet w tym celu poufne rokowania). Jednak w dalszym stopniu sytuacja Litwinów w Polsce uzależniona była od rozwoju stosunków pomiędzy Kownem a Warszawą. Jednym z ustępstw strony polskiej, sygnalizującym możliwość zmiany

¹⁷ Grodno, PAOG, sygn. f. 208, o. 1, d. 11, k. 6-8.

¹⁸ Wojewoda białostocki podjął decyzję o zamknięciu oddziałów na swoim terenie 21 listopada 1936 r.

polityki, było wyrażenie zgody na ponowne rozpoczęcie 6 czerwca 1939 r. działalności Towarzystwa „Rytas” (Łossowski 1985:306).

Powolny proces normalizacji stosunków polsko-litewskich przerwał wybuch II wojny światowej. Na stare zadawnione urazy nałożyły się nowe konflikty lat wojny, dodatkowo utrudniając znalezienie wspólnej płaszczyzny porozumienia.

References

- Białystok, Archiwum Państwowe, Prokurator Sądu Okręgowego w Białymstoku, sygn. 2, k. 101.
 BUCHOWSKI, K. *Szkice polsko-litewskie, czyli o nielatwym sąsiedztwie w pierwszej połowie XX wieku*. Toruń, 2005.
 CHALUPCZAK, H.; BROWAREK T. *Mniejszości narodowe w Polsce 1918-1995*. Lublin, 1998.
Encyklopedia prawa obowiązującego w Polsce. 1929. Poznań.
Gazeta Administracji i Policji Państwowej, 6 V 1922 r., 14 V 1922 r., 20 V 1922 r.
 GAIGALAITĖ, A. Lietuvos valstybės pagalba Vilnijos lietuvių organizacijoms 1922–1928 metais. In *Lietuvos istorijos metraštis*. Vilnius, 1995.
 GIERTYCH, J. *Sprawa litewska*. Wilno, 1938.
 GOMÓŁKA, K. Białorusini w II RP. Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej. In *Ekonomia*, 1992, z. XXXI, no. 495.
 Grodno, Państwowe Archiwum Obwodu Grodzieńskiego, sygn. f. 208, o. 1, d. 11, k. 6-8.
 Grodno, Państwowe Archiwum Obwodu Grodzieńskiego, sygn. f. 200, o. 1, d. 17, k. 411.
 Grodno, Państwowe Archiwum Obwodu Grodzieńskiego, sygn. f. 44, o. 1, d. 20, k. 42.
 Grodno, Państwowe Archiwum Obwodu Grodzieńskiego, sygn. f. 200, o. 1, d. 17, k. 524.
 Londyn, Instytut Piłsudskiego, Kolekcja Lucjana Żeligowskiego, sygn. 4.
 ŁOSSOWSKI, P. *Po tej i tamtej stronie Niemna: stosunki polsko-litewskie 1883-1939*. Warszawa, 1985.
 ŁOSSOWSKI, P. *Konflikt polsko-litewski 1918-1920*. Warszawa, 1996.
 MAKOWSKI, B. *Litwini w Polsce 1920-1939*. Warszawa, 1986.
 MAUERSBERG, S. *Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918-1939*. Wrocław, 1968.
 PETRAUSKIENĖ, J. Lenkijos valdžios antilietuviška politika Vilnijoje 1935-1939 m. In *Rytų Lietuva*. Vilnius, 1992.
 SROKOWSKI, K. *Sprawa narodowościowa na kresach wschodnich*. Kraków, 1924.
 SZYBIEKA, Z. *Historia Białorusi 1795-2000*. Lublin, 2002.
 ŚLESZYŃSKI, W. Walka instytucji państwowych z białoruską działalnością dywersyjną 1920-1925. In *Dokumenty do dziejów ziem północno-wschodnich II Rzeczypospolitej*. Białystok, 2005.
 TOMASZEWSKI, J. *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918-1939*. Warszawa, 1985.
 Warszawa, AAN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, sygn. 1073, k. 26-27.
 Warszawa, AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, sygn. 12348.
 Warszawa, Centralne Archiwum Wojskowe, sygn. 303.4.2691. Akcja dywersyjna Litwinów, 24 III 1924 r.
 Warszawa, Centralne Archiwum Wojskowe, sygn. 303.4.2691. Raport sytuacyjny 26 VII-15 VIII 1924 r.
 Wilno, Litewskie Centralne Archiwum Państwa, sygn. f. 51, op. 17, b. 53, k. 136.

THE POLICY OF THE POLISH GOVERNMENT WITH A LITHUANIAN MINORITY BETWEEN 1920 AND 1939: SELECTED ASPECTS

Wojciech Śleszyński

University of Białystok, Poland

Summary

Between 1920 and 1939 Polish authorities paid much less attention to the problem of the Lithuanian minority in comparison with those of Ukrainians or Germans. Similarly, in the north-eastern territories of the Second Polish Republic, it was a Byelorussian minority, not Lithuanians that posed troubles to the government. Throughout the interwar period the authorities hoped for diplomatic relations with Lithuania. Therefore, the problem of the minority was treated as a foreign affair not as an interior problem.

A similar tactics was employed by adherents of Piłsudski after 1926. According to the marshal's orders, the minority-oriented policy of the government depended on the current relations between Poland and Lithuania.

Between 1935 and 1938 the authorities took decisive steps first to control and then to liquidate legal Lithuanian associations. After Piłsudski's death the minister of foreign affairs Józef Beck decided to force Lithuanians into establishing diplomatic relations with Poland. A person responsible for carrying out the government's policy in Vilnius, Novogrodok and Białystok Provinces was Ludwik Bocianski, Vilnius provincial governor. In February 1936 the council of ministers took a decision concerning a gradual liquidation of all Lithuanian organizations that protested against the orders of the Polish government and defied connections between the Polish state and the city and province of Vilnius.

A slight change in the policy of the government was noticed in the second part of 1938 when diplomatic relations had been established. Nevertheless, the political situation of Lithuanians in Poland depended on the development of the relations between Kaunas and Warsaw. One of the concessions made to the Lithuanian minority was an agreement on resuming the activities of the Rytas Society on 6 June 1939.

Gauta 2006 m. lapkričio mėn.